

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ І ПОДАТКОВИЙ ОБЛІК БЕЗНАДІЙНОЇ ТА СУМНІВНОЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

А.В. Дмитренко, кандидат економічних наук. М.П. Шовкопляс.
Полтавський національний технічний університет ім. Ю. Кондратюка

© Дмитренко, А.В., 2015.
© Шовкопляс, М.П., 2015.

Статтю отримано редакцією 14.01.2015 р.

Вступ. У сучасних умовах господарювання підприємства за наявності конкуренції на ринках збуту з метою збереження партнерських відносин із замовниками змушені продавати продукцію, товари, виконувати роботи і надавати послуги з їх наступною оплатою. У результаті таких операцій виникає дебіторська заборгованість покупців (замовників), яка може бути погашена в строки, зазначені договором (контрактом), а може переходити в сумнівну та безнадійну дебіторську заборгованість. Це зумовлено, як правило, недостатньою поінформованістю або дослідженням фінансового стану й платоспроможності підприємства-покупця.

Тому актуальності набувають поняття сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості у податковому і бухгалтерському обліку. Сумнівна та безнадійна дебіторська заборгованість регулюється законодавчо-правовими й нормативними актами, оскільки є об'єктом і податкового, і бухгалтерського обліку.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Питання обліку дебіторської заборгованості, в тому числі сумнівної та безнадійної, стали предметом дослідження таких учених-економістів, як: Г.В. Нашкерська [5], В.В. Сопко [6], Ф.Ф. Бутинець [7], О.В. Олійник [8] й інші. Виконані ними дослідження проблем теоретичного та практичного характеру вплинули на розвиток теорії обліку в цілому.

Метою дослідження є виявлення розбіжностей бухгалтерського й податкового обліку безнадійної та сумнівної дебіторської заборгованостей, а також їх аналіз і вплив на фінансові результати діяльності підприємства.

Завданням дослідження є розкриття сутності бухгалтерського й податкового обліку безнадійної та сумнівної дебіторської заборгованостей і надання рекомендацій щодо вдосконалення такого обліку і регулювання безнадійної та сумнівної дебіторської заборгованості.

Основний матеріал і результати. Існують суттєві розбіжності у визначеннях безнадійної дебіторської заборгованості та порядку формування й обліку резерву сумнівних боргів у бухгалтерському та податковому обліку, оскільки Податковий кодекс України (далі – ПКУ) [1] не дає визначення сумнівної дебіторської заборгованості, а Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» [2] визначено, що «сумнівний борг – це поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником».

Відповідно до цього положення, під безнадійною дебіторською заборгованістю розуміють «поточну дебіторську заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності» [2].

ПКУ формулює таке тлумачення цього поняття: «безнадійна заборгованість – заборгованість, що відповідає одній з таких ознак [1]:

- а) заборгованість за зобов'язаннями, щодо яких минув строк позовної давності;
- б) прострочена заборгованість, що не погашена внаслідок недостатності майна фізичної особи, за умови, що дії кредитора, спрямовані на примусове стягнення майна боржника, не призвели до повного погашення заборгованості;
- в) заборгованість суб'єктів господарювання, визнаних банкрутами у встановленому законом порядку або припинених як юридичні особи у зв'язку з їх ліквідацією;
- г) заборгованість, яка виявилася непогашеною внаслідок недостатності коштів, одержаних після звернення кредитором стягнення на заставлене майно відповідно до закону та

договору, за умови, що інші дії кредитора щодо примусового стягнення іншого майна позичальника, визначені нормативно-правовими актами, не призвели до повного покриття заборгованості;

г) заборгованість, стягнення якої стало неможливим у зв'язку з дією обставин непереборної сили, стихійного лиха (форс-мажорних обставин), підтверджених у порядку, передбаченому законодавством;

д) прострочена заборгованість померлих фізичних осіб, а також осіб, які у судовому порядку визнані безвісно відсутніми, недієздатними або оголошені померлими, а також прострочена заборгованість фізичних осіб, засуджених до позбавлення волі» [1].

Межа між сумнівною та безнадійною заборгованістю незначна, вона визначається впевненістю позичальника у погашенні замовником боргу за товари, роботи і послуги, що ускладнює визначення фінансового стану підприємства в цілому й доходу для цілей оподаткування, оскільки безнадійна дебіторська заборгованість у кінці звітного періоду відноситься на дебет рахунку 944 «Сумнівні та безнадійні борги» і впливає на зменшення доходів.

Згідно ПКУ, платник податку – продавець товарів, робіт, послуг має право зменшити суму доходу звітного періоду на вартість відвантажених товарів, виконаних робіт, наданих послуг у поточному або попередніх звітних податкових періодах у разі, якщо покупець таких товарів, робіт, послуг затримує без погодження з таким платником податку оплату їх вартості (надання інших видів компенсації їх вартості). Право на зменшення суми доходу виникає, якщо протягом звітного періоду відбувається будь-яка з таких подій [1]:

а) платник податку звертається до суду з позовом (заявою) про стягнення заборгованості з такого покупця чи про порушення справи про його банкрутство або стягнення заставленого ним майна;

б) за поданням продавця нотаріус вчиняє виконавчий напис про стягнення заборгованості з покупця чи стягнення заставленого майна (крім податкового боргу).

Продавець у разі, якщо суд не задовольняє позов такого продавця або задовольняє його частково чи не приймає позов до провадження (розгляду) або задовольняє позов покупця про визнання недійсними вимог щодо погашення заборгованості чи її частини (крім припинення судом провадження у справі повністю або частково, у зв'язку з погашенням покупцем заборгованості чи її частини після подання продавцем позову), зобов'язаний збільшити:

– дохід відповідного податкового періоду на суму заборгованості (її частини), попередньо віднесеної ним до зменшення доходу;

– витрати відповідного податкового періоду на собівартість (її частину, визначену пропорційно сумі заборгованості, включеної до доходу відповідно до цього підпункту) товарів, робіт, послуг, за якими виникла така заборгованість, попередньо віднесена ним до зменшення витрат.

Якщо в наступних податкових періодах покупець погашає суму визнаної заборгованості або її частину (самостійно або за процедурою примусового стягнення), то продавець, який зменшив суму доходу звітного періоду на вартість відвантажених товарів, виконаних робіт, наданих послуг збільшує доходи на суму заборгованості (її частини) за такі товари, роботи, послуги, погашену покупцем, та збільшує витрати на собівартість (її частину, визначену пропорційно сумі погашеної заборгованості) цих товарів, робіт, послуг за наслідками податкового періоду, на який припадає таке погашення.

Нарахування суми резерву сумнівних боргів за звітний період відображається у звіті про сукупний дохід у складі інших операційних витрат. Виключення безнадійної дебіторської заборгованості з активів здійснюється з одночасним зменшенням величини резерву сумнівних боргів. У разі недостатності суми нарахованого резерву сумнівних боргів безнадійна дебіторська заборгованість списується з активів на інші операційні витрати. Сума відшкодування раніше списаної безнадійної дебіторської заборгованості включається до складу інших операційних доходів.

Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої створення резерву сумнівних боргів не передбачено, у разі визнання її безнадійною списується з балансу з відображенням у складі інших операційних витрат. Відповідно до ПКУ інші витрати звичайної діяльності (крім фінансових витрат), не пов'язані безпосередньо з виробництвом та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, зокрема витрати на створення резерву сумнівної заборгованості, визнаються витратами з метою оподаткування в сумі безнадійної дебіторської заборгованості.

Якщо сума кредиторської заборгованості платника податку за неоплачені товари (роботи, послуги) залишилася нестягнутою після закінчення терміну позовної давності, то у податковому періоді, на який припадає закінчення терміну позовної давності, платник податку повинен суму такої заборгованості (з урахуванням податку на додану вартість) включити до складу доходів, що враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування.

Якщо підприємством не створювався резерв сумнівних боргів, суми безнадійної дебіторської заборгованості відносяться до інших операційних витрат згідно з пунктом 20 П(С)БО 16 «Витрати» та відображаються по дебету субрахунку 944 «Сумнівні та безнадійні борги» з кредитом рахунків обліку заборгованості.

У тому випадку, якщо підприємством створювався резерв сумнівних боргів, сума безнадійної дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги) в межах створеного резерву списується за рахунок такого резерву. Така операція відображається по дебету рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» з кредитом рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками». Якщо суми нарахованого резерву недостатньо для покриття всієї суми заборгованості, безнадійна дебіторська заборгованість за продукцію (товари, роботи, послуги) списується з активів на інші операційні витрати. Якщо резерву нараховано більше, ніж сума непогашеної безнадійної заборгованості, залишок резерву після списання заборгованості включається до складу інших операційних доходів.

Безнадійна дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), списується з балансу з відображенням втрат у складі інших операційних витрат по дебету рахунку 944 «Сумнівні та безнадійні борги». Вищевказаний порядок списання безнадійної дебіторської заборгованості встановлено П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Зазначимо, що доцільність, метод і терміни нарахування резерву сумнівних боргів підприємство обирає самостійно як елемент облікової політики.

Списання безнадійної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги можна віднести до складу податкових витрат з певним ризиком. У бухгалтерському обліку така заборгованість списується за рахунок створеного раніше резерву сумнівних боргів записом: Дт 38 «Резерв сумнівних боргів» Кт рахунків, на яких обліковується заборгованість, наприклад, 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами». Одночасно зі списанням з балансу дебіторської заборгованості її сума відображається на позабалансовому рахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість». Така заборгованість обліковується на цьому субрахунку протягом не менше трьох років з дати списання для спостереження за можливістю її стягнення у випадках зміни майнового стану боржника. Остаточне списання дебіторської заборгованості із субрахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість» відбувається у разі:

1) надходження суми в порядку відшкодування з одночасними записами за дебетом рахунків 30 «Каса», 31 «Рахунки в банках» чи інших рахунків обліку активів і кредитом субрахунку 716 «Відшкодування раніше списаних активів»;

2) закінчення строку обліку такої заборгованості (Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій) [3].

Висновки. На підставі логічного аналізу обліку безнадійної та сумнівної дебіторської заборгованості доцільно зазначити необхідність приведення у відповідність поняття сумнівної й безнадійної дебіторської заборгованості у податковому та бухгалтерському обліку, й доповнення П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» ознаками визначення безнадійної дебіторської заборгованості відповідно до ПКУ, що сприятиме усуненню розбіжностей у визначеннях безнадійної дебіторської заборгованості та порядку формування й обліку резерву сумнівних боргів у бухгалтерському та податковому обліку.

Бухгалтерська безнадійна дебіторська заборгованість є більш оціночною категорією, тобто визнання заборгованості безнадійною відбувається на підставі наявності у суб'єкта господарювання чи його посадових осіб сумніву щодо її погашення або впевненості у її погашенні боржником. Стосовно бухгалтерської дебіторської заборгованості правове регулювання критеріїв визнання її такою обмежується зазначеними оціночними категоріями (сумнівом та впевненістю), які є більш суб'єктивними, ніж об'єктивними, оскільки виникають у результаті процесу мислення певних посадових осіб.

Що ж стосується безнадійної дебіторської заборгованості, то у цьому разі законодавець віддав перевагу об'єктивним факторам, які усувають фактор наявності бажання платника податку віднесення до безнадійної тієї чи іншої заборгованості. Таке законодавче

«зарегулювання» цього питання є зрозумілим та логічним, оскільки податкові правовідносини є більш ризикованими як для платника податку, який може понести відповідальність у разі неправильного формування бази оподаткування податком на прибуток, так і для державного бюджету, який у разі завищення розміру безнадійної дебіторської заборгованості може позбутися частини надходжень із цього ж податку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затверджене наказом Міністерства фінансів України № 237 від 08.10.1999, зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Баланс», затверджене наказом Міністерства фінансів України № 87 від 31.03.1999, зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
4. П(С)БО 16 «Витрати», затверджено наказом Міністерства фінансів України № 318 від 31.12.99, зареєстровано в Міністерстві юстиції України за № 27/4248 19.01.2000, зі змінами та доповненнями.
5. Нашкерська Г.В. Бухгалтерський облік Г.В. Нашкерська: навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 464 с.
6. Сопко В.В. Бухгалтерський облік В.В. Сопко: навч. посібник. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 578 с.
7. Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку: підручник для студентів вузів спеціальності 7.050106 «Облік і аудит». – 3-тє вид. доповн. і перероб. Ф.Ф. Бутинець. – Житомир: ЖІТІ, «Рута», 2002. – 554 с.
8. Олійник О.В. Економічний аналіз: підручник О.В.Олійник; відп. ред. Ф.Ф.Бутинець. – 2-ге вид., доповн. і перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2007. – 704с.

УДК: 657.21

Дмитренко Алла Василівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту. Полтавський національний технічний університет ім. Ю. Кондратюка. **Шовкопляс Марина Павлівна**, студентка групи 401-ЕО. Полтавський національний технічний університет ім. Ю. Кондратюка. **Бухгалтерський і податковий облік безнадійної та сумнівної дебіторської заборгованості.** Проаналізовано роль безнадійної та сумнівної дебіторської заборгованості в сучасних умовах господарювання. Обґрунтовано основні недоліки в обліку безнадійної та сумнівної дебіторської заборгованості, що утворюються під час економічних перетворень. Запропоновано основні напрямки удосконалення та спрощення обліку безнадійної та сумнівної дебіторської заборгованості.

Ключові слова: безнадійна дебіторська заборгованість, сумнівна дебіторська заборгованість, податковий облік, бухгалтерський облік.

УДК: 657.21

Дмитренко Алла Васильевна, кандидат экономических наук, доцент кафедры учета и аудита. Полтавский национальный технический университет им. Ю. Кондратюка. **Шовкопляс Марина Павловна**, студентка группы 401-ЕО. Полтавский национальный технический университет им. Ю. Кондратюка. **Бухгалтерский и налоговый учет безнадежной и сомнительной дебиторской задолженности.** Проанализирована роль безнадежной и сомнительной дебиторской задолженности в современных условиях хозяйствования. Обоснованы основные недостатки в учете безнадежной и сомнительной дебиторской задолженности, которые образуются во время экономических преобразований. Предложены основные направления совершенствования и упрощения учета безнадежной и сомнительной дебиторской задолженности.

Ключевые слова: безнадежная дебиторская задолженность, сомнительная дебиторская задолженность, налоговый учет, бухгалтерский учет.

UDK: 657.21

Alla V. Dmytrenko, PhD, Associate Professor, Department of Account and Audit, Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University. **Marina P. Shovkoplyas**, student of 401-EO group. Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University. **Accounting and tax accounting for bad and doubtful receivables.** The paper considers the role of bad and doubtful receivables in the modern business environment. The basic defects in bad and doubtful receivables generated are during economic transformation. The basic ways of improvement and simplification of bad and doubtful receivables accounting in the modern business environment are suggested.

Keywords: hopeless receivables, doubtful receivables, tax accounting, accounting.